

Så vilda!

För människor och mångfald
Tillsammans gör vi skillnad!

Göteborgs botaniska trädgård

I din hand håller du en liten skrift om några svenska vilda växter. Här berättar vi varför de är viktiga för den biologiska mångfalden och hur du kan hjälpa till att bevara den.

Blomsterängen – en inspirerande lärmiljö

Här kan ni studera vilda växter och pollinatörer, titta på frön och fröspridning, följa årstidsväxlingar och djurs och växters livscyklar, uppleva och studera biologisk mångfald, prata om ekosystemtjänster, fundera över jordbruket och kulturlandskapet förr och nu, prata om hållbar utveckling, måla, skriva, njuta, reflektera med mera. Hälsa och natur – hänger det ihop?

Utan växter skulle nästan allt liv på jorden försvinna

Växterna ger mat och medicin, gömställen och hem för oändligt många levande varelser. De producerar syret vi andas samt renar, förvarar och cirkulerar vatten. Växterna är nödvändiga för vår överlevnad.

Alla varelser – stora som små – är viktiga delar i den omfattande livsväv som utgör det vi kallar den biologiska mångfalden. I denna livsväv har alla sin plats och de behövs för att naturen ska vara stabil och fungera.

Idag ser vi att växt- och djurarter dör ut i en alarmerande hög hastighet. Vi förstör deras livsmiljöer genom att använda bekämpningsmedel, förorena, göra att klimatet blir varmare och föra in främmande arter som tränger ut de inhemska.

Tittar vi på hela jordklotet finns det uppgifter om att en art försvinner varje timme, varje dag – året runt. Även i Sverige är många växter och djur hotade.

Så vilda växter och glöm inte att berätta för dina vänner varför de är så viktiga!

Plant blindness – vad är det?

“Plant blindness” (växtblindhet) betyder att man varken ser eller värdesätter växterna i sin omgivning. I dagens Sverige är det många människor som inte kan ange namnet på de vanligaste vilda växterna.

Om man inte har ögon för växternas mångfald, kan arter försvinna utan att man ens lägger märke till det. Genom att lära sig växternas namn skapas en relation och vi får en ökad förståelse för naturen, vilket kan hjälpa oss att vårda den på bästa sätt för framtida generationer.

Vi kan faktiskt göra skillnad! Alla insatser räknas, stora som små. Hjälptill att öka den biologiska mångfalden och minska förekomsten av “plant blindness” genom att så vilda växter!

Varför är svenska vilda växter viktiga?

- ✿ De vilda växterna har varit med och format miljön här i Norden sedan isen smälte undan för mer än tiotusen år sedan. Vissa växter har kommit med jordbruket och har en stark koppling till odling.
- ✿ Många djur är helt beroende av vilda växter för att få mat. Under vintern är frön en viktig födokälla för fåglar, möss och andra djur. Minskar växternas mångfald hotas ett stort antal djurarter.
- ✿ Pollinatörer behöver mat (pollen och nektar) och husrum. För många är det viktigt att maten finns nära boet. Vuxna fjärilar behöver växter som är rika på nektar. Fjärilslarver däremot äter blad från en eller flera växtarter. Dessa växter kallas då värdväxter. Näselfjärilslarvens värdväxt är, som namnet antyder, brännässlor.
- ✿ Växternas rötter binder jorden runt omkring sig så att näringsämnen inte läcker ut i vattendrag och förstör älvar och hav genom övergödning, eutrofiering.
- ✿ Många växter innehåller substanser som kan användas i mediciner. Till exempel används ämnen från fingerborgsblomman för att behandla hjärtåkommor. 40% av de mediciner som idag skrivs ut av läkare har sitt ursprung i växtriket.
- ✿ Våra vilda växter är även viktiga för kultur och traditioner. Vad vore en vår utan vitsippor eller midsommar utan prästkragar?
- ✿ De vilda växterna gör landskapet vackrare och det mår vi bra av!

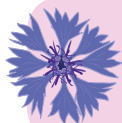
Varför är pollinatörer viktiga?

 Cirka 90% av alla blomväxter behöver hjälp av pollinatörer för att bli pollinerade. Pollinering är när pollen överförs från en blomma till en annan med hjälp av djur, vind eller vatten. Efter detta sker en befruktning i blomman och då kan frön bildas.

 I Sverige sker pollinering främst med hjälp av insekter, som bin och humlor, fjärilar,flugor och skalbaggar. Bin och humlor är de viktigaste pollinatörerna.

 Utan pollinatörer skulle det nästan inte bli några skördar. I vissa delar av Kina måste äpplen pollineras för hand eftersom insekterna försvunnit. Vi människor är beroende av pollinatörer för att få mat då en stor del av det vi äter kommer från växter som är insektpollinerade.

 Pollination kallas för en ekosystemtjänst och sker helt gratis!

Visste ni att insekter och blomväxter har utvecklats tillsammans under miljontals år?

Insekter har särskilda mundelar som är anpassade för att hämta mat från blommor. Likt nyckeln i ett lås finns det ingen nyckel som passar alla världens lås. Därför passar vissa insekters mundelar bara i vissa blommor. Fjärilar använder snablar för att suga nektar medan humlor har tungor. Vissa arter har långa, andra korta.

Många långtungade humlor är hotade då blommorna de besöker minskar. Det krävs en mångfald av växter för en mångfald av insekter, för en mångfald av fåglar – för en mångfald av liv!

Skapa en lättkött blomsteräng tillsammans!

Hur förbereder vi inför sådd?

Titta gärna på Så vildas instruktionsfilmer innan ni ger er ut. Ni hittar dem på Botaniskas hemsida: botaniska.se/savilda

- ✿ Hitta en solig plats, gärna med mager jord där många kan se och njuta av era växter.
- ✿ Kortklippta gräsmattor är så artfattiga att forskarna kallar dem för gröna öknar. Omvandla dem till blommande oaser – men glöm inte att fråga markägaren om lov!
- ✿ Så inte i närheten av känsliga naturområden, som naturreservat. Fråga om du är osäker.
- ✿ Läs på fröpaketet, där står det hur många kvadratmeter fröna räcker till.
- ✿ Vill ni så i krukor eller pallkragar? Använd aldrig gödslad jord.

Ni kommer att behöva:

- ✿ spadar
- ✿ krattor
- ✿ fröpåsen från Så vilda!
- ✿ vattenkanna eller vattenslang
- ✿ en regnfri dag

Se till att:

- ✿ ta bort konkurrerande växter (särskilt gräs) och glöm inte att få med alla rötter

- ✿ ni har en lättbearbetad grynid, sandig jord (många vilda blomväxter gynnas av näringsfattig jord) och blanda gärna in sand för att magra ut

- ✿ blanda fröna med sand, vetekli eller sågspån, då är det enklare att så jämnt över hela ytan

- ✿ när du sått – kratta lätt över jorden så att den precis täcker fröna – vattna

- ✿ ni sätter upp skylten om Så vilda! och avgränsar med till exempel ett rep tills växterna har vuxit upp

- ✿ vattna lite om det är torrt, annars klarar växterna sig själva

- ✿ njuta av en blommande surrande oas för människor och mångfald

Dela med er av era erfarenheter under säsongen på Instagram! Tagga era bilder med **#såvilda** och följ oss på **@sa_vilda** för att hålla koll på projektet och få fler blomsterängs-tips!

Vad finns i fröblandningen?

Ett- och fleråriga svenska vilda växter. Ettåriga växter kallas för ånnueller. De gror, växer, blommar och sätter frön under samma sommar och vissnar därefter ner. Fröna överlever vintern och gror, antingen året efter eller flera år senare.

Fleråriga växter kallas för perenner. De blommar under flera år. Under vintern lagrar perennerna näring och vatten i rötter och knölar. Fleråriga växter växer som blad första sommaren och blommar andra sommaren och åren därefter.

Ettåriga – ånnueller

✿ juni - aug

Blåklint (*Centaurea cyanus*)

Har som flera andra "åkerogräs" minskat på grund av det moderna jordbrukets ogräsbesprutning och odlingsmetoder. Växtens vetenskapliga namn berättar något om växten. *Cyanus* betyder blå.

✿ juli - sep

Höskallra (*Rhinanthus angustifolius*)

Halvparasit som snyltar näring från framför allt gräs. När fröna mognat skallrar de inne i kapslarna. Linné kallade den skallergräs och ska ha sagt "tå thet skalrar, bör gräset slås". Då slog man höet.

✿ juni - juli

Klätt (*Agrostemma githago*)

Var vanlig i hela landet fram till 1950-talet och sågs som ett besvärligt ogräs i åkrar med råg eller korn. Fröna är giftiga, vilket var ett problem när de hamnade bland säd som maldes till mjöl.

Kornvallmo (*Papaver rhoeas*)

Vanlig i Skåne, på Öland och Gotland, annars ganska sällsynt. Kornvallmon massblommade på slagfälten efter slutet av första världskriget och har därför blivit en symbol för de stupade soldaterna.

Åkerkulla (*Anthemis arvensis*)

Pollineras främst av flugor och skalbaggar. Artnamnet *arvensis* betyder "den som hör till åkern" och det är där den trivs att växa. Liknar en prästkrage men är mindre och har en annan doft.

Fleråriga – perenner

Darrgräs (*Briza media*)

Med hjärtformade småax är den ett vackert inslag på ängen. Pollineras liksom andra gräsarter av vinden men är en viktig värdväxt för bland annat sikelsäckmal som är en hotad (rödlistad) fjärilsart.

Flockfibbla (*Hieracium umbellatum*)

Fibblor hör till en av de största blomväxtfamiljerna, familjen korgblommiga (Asteraceae). Fibblesandbiet och slättersandbiet är båda hotade och letar bara pollen i fibblor.

Fårsvingel (*Festuca ovina*)

Ett gräs med smala hoprullade blad. Växer i tuvor på näringsfattiga marker. *Ovina* kommer från latinets *ovis* som betyder får. Den sägs vara en får-favorit! Många fjärilsarter har fårsvingel som värdväxt.

✿ juni - juli

Getväppling (*Anthyllis vulneraria*)

En ärtväxt. Ärtväxter lever i symbios med kvävefixerande bakterier. Vävplingssandbiet och vår minsta blåvingefjäril är helt beroende av getväpplingen och är idag hotade.

✿ maj - juni

Gullviva (*Primula veris*)

Veris kommer av latinets ord för årstiden vår och släktnamnet *Primula* av *primus* som betyder den förste. Gullvivan blommar tidigt och är Närkes landskapsblomma.

✿ juni - aug

Kråkvicker (*Vicia cracca*)

Tidigare använd som foderväxt – det vill säga att den odlades för att bli mat åt våra husdjur. Den är en ärtväxt och en viktig födokälla för flera hotade solitärbin som till exempel mägelsandbiet.

✿ juni - aug

Kungsmynta (*Origanum vulgare*)

Kryddan oregano är torkade blad av kungsmynta och dess släktingar. Gnugga på bladen och känn doften! Den lockar både humlor, bin och fjärilar och är en gammal läkeväxt som också kan färga textilier röda.

✿ juni - juli

Käringtand (*Lotus corniculatus*)

Många fjärilsarter använder käringtand som värdväxt för sina larver. Artnamnet *corniculatus* kommer av latinets *cornu* som betyder horn, vilket syftar på blomknoppen som slutar i en böjd spets.

Myskmalva (*Malva moschata*)

En vacker myskdoftande perenn som besöks av flera arter av blomflugor, fjärilar, bin och humlor som kommer för att kalasa på pollen och nektar. Men det är främst bin som pollinerar blommorna.

Prästkrage (*Leucanthemum vulgare*)

Namnet prästkrage syftar på en typ av krage som prästerna bar på 1700-talet. *Vulgare* betyder vanlig, men idag har även prästkragen blivit mindre vanlig. Är Skånes landskapsblomma.

Rödkämpar (*Plantago media*)

Har använts som läkeväxt sedan medeltiden. Blommorna kan självpollineras (pollinerar sig själva) men pollineras även av flugor, skalbaggar och bin.

Röllika (*Achillea millefolium*)

Släktnamnet *Achillea* syftar på Akilles, som lär ha behandlat sina och soldaternas sår med röllika under trojanska kriget. Mer än femtio insektsarter är beroende av växten för mat och logi.

Stor blåklocka (*Campanula persicifolia*)

Titta in i blommorna på kvällen! Ibland kan man se blåklocksbin som sover gott därinne. Frökapseln har tre små rum med varsin lucka som öppnar sig och släpper ut fröna när de är mogna.

✿ juli - sep

Väddklint (*Centaurea scabiosa*)

Producerar rikligt med nektar och är en populär födokälla för en hel del olika insekter. Väddklint är också en viktig värdväxt för många fjärilslarver.

✿ juni - aug

Åkervädd (*Knautia arvensis*)

Har liksom andra väddväxter använts som läkemedel mot hudåkommor, syfilis och pest. Den liknar ängsvädd men de blommor vid olika tider.

✿ aug - okt

Ängsvädd (*Succisa pratensis*)

Guldsandbiet är en hotad art som bara samlar pollen från väddväxter. *Succisa* betyder avskuren och syftar på roten. Förr trodde man att djävulen bitit av roten. På engelska heter den Devil's-bit scabious.

Lästips på webben:

artdatabanken.se/hjalpa-till/artbestamning-facebook

artdata.se

artportalen.se

botaniska.se/barn-skola

dagfjarilar.lu.se

jordbruksverket.se/pollinering

linnaeus.nrm.se/flora

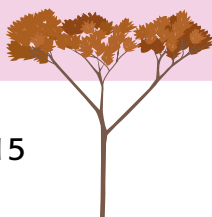
naturskyddsforeningen.se

En blomsteräng som lärmiljö – året runt

Hur gör vi när hösten kommer?

- * Låt växterna blomma över och fröa av sig innan ni slår er äng. En bra tid är från slutet av augusti till början av oktober.
- * Vill ni samla in frön kan ni göra det i slutet av augusti och hela september. Se till att fröerna får torka så att de inte möglar.
- * Det bästa sättet är att slå ängen med lie, men ni kan även försiktigt använda en grästrimmer eller häcksax. Klipp av växterna långt ner på stjälken och se till att inte finfördela dem. Vilda ängsväxter gynnas av näringsfattig jord, om växterna finfördelas bidrar de själva till att gödsla jorden.
- * Det är viktigt att man inte klipper av eller trasar sönder bladrossetten (de blad som sitter längst ner på växten nära marken). Där samlas näringen inför nästa växtsäsong, och tar man bort den kan växten dö.
- * Låt det slagna höet ligga kvar på marken ett par torra dagar. Då mognar fröna och faller ut.
- * Se sedan till att räfsa ihop det torra höet och ta bort det från ängen. Ge bort höet till vänner eller lägg det på komposten.
- * Vill ni anlägga en ny blommande yta kan ni så redan nu på hösten.
- * Se till att ha en långsiktig skötselplan.

Så vilda!

Målet med Så vilda! är att engagera barn och vuxna i deras närmiljö, ge dem ökad kunskap om vilda växter och främja den biologiska mångfalden.

Blomsterängen är lättskött och kan användas i undervisningen i många av skolans ämnen. Den kan öppna upp för nya möten och hjälpa till att skapa nya band till naturen.

Ett litet steg på vägen mot en hållbar utveckling.

Text: Helen Ekvall

Layout och illustration: Ellinor Smederöd

Foto: Ellinor Smederöd, Jan Thomas Johansson, Maria Sjöstedt & Stina Weststrand

Skriften har tagits fram av Göteborgs botaniska trädgård i samarbete med Gothenburg Global Biodiversity Centre (GGBC) vid Göteborgs universitet (GU) med medel från FORMAS och Botaniskas Vänner. Omreviderad 2021. Tredje utgåvan.

BOTANISKA
GÖTEBORGS BOTANISKA TRÄDGÅRD

